

ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNING KOGNITIV FAOLLIGINI RIVOJLANTIRISHDA AXBOROT VA KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Maxsus pedagogika kafedrası o'qituvchisi
Mirsaid Yunusov Xudayarovich
mirsaid.yunusov.90@mail.ru
tel: +998976440217

Annotatsiya: AKTdan foydalanish multimediyaga eng qulay va jozibali shaklda bolalar bilimining yangi sifatiga, ota-onalarning xabardorligiga, o'qituvchining kasbiy mahoratiga erishishga imkon beradi. Buning uchun yaxshi moddiy-texnik baza va o'qituvchidan yetarli darajada AKT kompetensiyasi bo'lishi kerak.

Kalit so'zlar: vizual idrok, kompyuter texnologiyalari, audiovisual, kognitiv faollik, PowerPoint, kasbiy mahorat, assotsiativ, polisensor idrok, "Mo'jizalar maydoni" o'yini, multimediyali taqdimotlar.

Defektologlar L.S.Vigotskiy, R.M.Boskis va boshqalar tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlar eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning har bir toifasidagi (karlar, zaif eshituvchi va kech kar bo'lganlar)larning o'ziga xos xususiyatlari tarixan nutqni rivojlantirish va ularning kognitiv sohasini rivojlantirishni aniqlashga imkon berdi.

Eshitish qobiliyati buzilgan bolalarda eshitish qobiliyatining qisman buzilishi nutq rivojlanishining buzilishiga olib keladi. Agar bola 20-50 dB va undan yuqori balandlikdagi tovushlarni eshita boshlasa (birinchi darajali eshitish qobiliyatini yo'qotsa) va faqat 50-70 dB va undan yuqori tovushlarni eshitsa, bola eshitish qobiliyati zaif deb hisoblanadi. Ovoz balandligidagi eshitiladigan tovushlar diapazoni har bir bolada katta farq qiladi.

Eshitish qobiliyati zaiflashgan ba'zi bolalarda karlarda bo'lgani kabi uchinchi darajali eshitish qobiliyati ham aniqlanadi, lekin ayni paytda nafaqat past, balki o'rta chastotali tovushlarni ham idrok etish mumkinligi qayd etilgan.

Kar bolaga tashqi ta'sirlar atrof-muhit bilan munosabatlar kommunikatsiya qilish yomon bo'lganligi bois atrofda odamlar bilan muloqot qilish qiyin. Bunday bolalarning aqliy faoliyati sodda, tashqi ta'sirlarga bo'lgan reaksiyalari kamroq va xilma-xil bo'ladi.

Eshitish qobiliyati buzilgan bolaning psixikasining xususiyatlari eshitish qobiliyatiga ega bo'lgan bolalarga nisbatan boshqacha tarzda rivojlanadi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni tarbiyalash va o'qitishni tashkil etishda bu xususiyatni hisobga olish kerak.

T.G.Bogdanova, E.G.Rechitskaya tadqiqotlari, T.V.Rozanova va boshqalar eshitish nuqsonlari bo'lgan bolalarda kognitiv jarayonlarning rivojlanishidagi asosiy muammolardan biri diqqatning past konsentratsiyasi va barqarorligi ekanligini ko'rsatdi.

Kar bolalarda e'tiborni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari vizual idrok ular uchun katta ahamiyatga ega ekanligi bilan bog'liq va kiruvchi ma'lumotlarni qayta ishlashning asosiy yuki vizual analizatorga tushadi. (Labdan o'qish so'zlayotgan odamning yuziga to'liq diqqatni jamlashni, barmoqlarning holatiga daktil nutqini idrok etishni talab qiladi. Bu jarayonlar faqat kar bolaning doimiy e'tibori bilan mumkin.) Shuning uchun kar bolalar odatdagidek eshitadiganlarga qaraganda ko'proq tezroq charchashadi. Kar bolalar e'tiborni almashtirishda qiyinchiliklarga duch kelishadi, bu bolalarga ma'lumotlarning mazmunini tushuntirish uchun ko'proq vaqt kerak bo'ladi, bu esa bajarilgan faoliyat tezligining pasayishiga olib keladi. Shu munosabat bilan eshitish qobiliyati zaif bolalarni o'qitish va tarbiyalashda turli xil vizualizatsiya vositalari qo'llaniladi. Bunday bolalar bilan ishlashda surdopedagog axborot va kompyuter texnologiyalaridan foydalanishi kerak, bu esa ularga yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda o'zini qulay his qilish imkonini beradi.

Kompyuter o'quv dasturlari asosida o'tkaziladigan multimedia darslari turli shakllarda taqdim etilgan audiovizual ma'lumotlarni (video, animatsiya, slaydlar, musiqa) birlashtirishga imkon beradi, hodisalar va narsalarni namoyish qilish imkoniyati tufayli bolalarning ixtiyoriy e'tiborini rag'batlantiradi. dinamikasi. Kompyuter texnologiyalariga ega bo'lish elektron tashuvchilar va Internetda mavjud bo'lgan ma'lumotlar tufayli mavzu mazmuni va uslubiy masalalar bo'yicha axborot oqimini oshirish imkonini beradi.

AKTdan foydalanish orqali o'quv jarayoni sifatini oshirish maqsadini anglagan holda men o'z oldimga quyidagi vazifalarni qo'ydim:

1. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali kasbiy mahoratni oshirish.
2. Pedagog va bolalarning birgalikdagi faoliyatiga AKTni joriy etish.
3. Ota-onalar bilan ishlashda ota-onalarni tarbiyalashda kompetentsiyani oshirishda AKTdan foydalanish. Pedagogning kasbiy mahoratiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri bu o'z-o'zini tarbiyalashdir.

Yangi texnika, usullar va texnologiyalarni izlash ayniqsa bizning davrimizda dolzarbdir. Ishda AKTdan foydalanish:

- Darslar va stendlar, guruhlar, sinflarni bezash uchun illyustrativ material tanlash (skanerlash, internet, printer, taqdimot).
- Darslar uchun qo'shimcha kognitiv materialni tanlash.
- tajriba almashish, davriy nashrlar, boshqa o'qituvchilarning ishlanmalari va g'oyalari bilan tanishish.
- PowerPoint dasturida bolalar bilan o'quv faoliyati samaradorligini oshirish uchun taqdimotlar yaratish.
- Ota-onalar yig'ilishlari jarayonida ota-onalarning pedagogik malakasini oshirish uchun PowerPoint dasturida yaratilgan taqdimotlardan foydalanish.

Hech kimga sir emaski, bolaga qiziq bo'lgan material yaxshi o'zlashtiriladi. Multimedia taqdimotlari o'quv va rivojlantiruvchi materialni algoritmik tartibda to'liq tuzilgan ma'lumotlar bilan to'ldirilgan jonli ma'lumotli tasvirlar tizimi sifatida taqdim etish imkonini beradi. Bunday holda, turli xil idrok kanallari ishtirok etadi,

bu esa ma'lumotni nafaqat faktik, balki bolalar xotirasida assotsiativ shaklda saqlashga imkon beradi. Bolalarni o'qitish jarayonida kompyuterlashtirilgan slayd taqdimotlaridan foydalanish quyidagi afzalliklarga ega:

1. materialni polisensor idrok etishni amalga oshirish;
2. multimediya proyektori va proyeksiya ekrani yordamida turli obyektlarni ko'paytirilgan shaklda namoyish qilish qobiliyati;
3. audio, video va animatsiya effektlarini yagona taqdimotga birlashtirish bolalarning o'quv adabiyotlaridan olgan ma'lumotlar miqdorini qoplashga yordam beradi;
4. saqlangan sezgi tizimi tomonidan idrok etish uchun qulayroq bo'lgan obyektlarni namoyish qilish imkoniyati;
5. bolaning vizual funktsiyalarini, ko'z idrokini faollashtirish;
6. kompyuter taqdimoti slaydlari - plyonkalar o'quvchilar bilan mashg'ulotlar uchun tarqatma material sifatida printerda katta hajmdagi bosma nashrlar ko'rinishidagi ma'lumotlarni ko'rsatish uchun qulay ishlatiladi.

Bo'sh vaqtlarida "Mo'jizalar maydoni" o'yinidan foydalanish bolaning so'z boyligini osonroq shakllantirishga yordam beradi va har qanday mavzuda turli suhbatlar o'tkazishda taqdimotlar qanchalik zarur. Mavzularga mos slaydlar nafaqat ba'zi hodisalar yoki obyektlarni namoyish etadi, balki zarur vizual va eshitish birlashmalarini ham yaratadi. Viktorinalar yordamida taqdimotlar ham juda qiziqarli. Ular bolalarning e'tiborini, tasavvurini, fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Bu ta'lim va rivojlantiruvchi o'yinlar bo'lishi mumkin.

Ulardan foydalanish sensomotor funksiyalarning rivojlanishiga bolalarni o'qitish samaradorligini oshirish, intellektual va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Multimediyali taqdimotlardan foydalanish darslarni hissiy jihatdan rang-barang, jozibador qilish imkonini beradi, bolalarda qiziqish uyg'otadi, ajoyib ko'rgazmali qurol va ko'rgazmali material bo'lib, darsning yaxshi natijalariga yordam beradi. Ta'lim jarayonida ko'rgazmali o'qitish vositalaridan oqilona foydalanish bolalarda kuzatish, diqqat, nutq va tafakkurni rivojlantiradi, ko'rgazmali diqqat va ko'rgazmali xotirani rivojlantiradi. Media-texnologiyalar

yordamida namoyish etilgan to'g'ri tanlangan videomateriallar bevosita o'quv faoliyatini yanada qiziqarli va dinamik qilish imkonini beradi, bolani o'rganilayotgan mavzuni "singdirishga" yordam beradi, birgalikda mavjudlik illyuziyasini yaratadi, hajmli va yorqin tasvirlarni shakllantirishga hissa qo'shadi. Bularning barchasi bolalarning ta'lim faoliyatiga bo'lgan qiziqishini oshirishga yordam beradi, kognitiv faollikni faollashtiradi, bolalar bilan dasturiy materialni o'zlashtirish sifatini oshiradi.

O'qituvchi faoliyatining ajralmas qismi ota-onalar bilan ishlashdir. AKTdan foydalanish, mening fikrimcha, ota-onalar yig'ilishlarini tayyorlash va o'tkazish vaqtini sezilarli darajada qisqartirdi, ota-onalar bilan oson muloqot qilishni tashkil etishga yordam beradi.

Adabiyotlar:

1. Yunusov, M. (2020). КАР ВА ЗАИФ ЭШИТУВЧИ БОЛАЛАР ТАЪЛИМИ ЖАРАЁНИДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ИМКОНИЯТЛАРИ. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(76). извлечено от [https://science.i-
edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6465](https://science.i-
edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6465)
2. Yunusov, M. (2020). THE IMPORTANCE OF MODERN TECHNICAL DEVICES IN THE DEVELOPMENT OF HEARING. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(71). извлечено от [https://science.i-
edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6366](https://science.i-
edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6366)
3. Yunusov, M. (2020). Методика обучения детей с нарушением слуха на основе мультимедийных средств. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(71). извлечено от [https://science.i-
edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6367](https://science.i-
edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6367)
4. Yunusov, M. (2020). Мактабгача таълим жараёнига мультимедиа технологиясини татбиқ этиш. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(75). извлечено от [https://science.i-
edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6480](https://science.i-
edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6480)
5. Yunusov, M. (2021). MAXSUS TA'LIM JARAYONIDA KOMPYUTER TECHNOLOGIYALARINING O'RNI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 1(1). извлечено от <https://journal.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/711>
6. Yunusov, M. (2021). ESHITISH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH DARSLARIDA MULTIMEDIA VOSITALARIDAN FOYDALANISH

- METODIKASI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, (1). извлечено от <https://journal.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1190>
7. Axrorova, S. (2020). HOZIRGI ZAMONDA AUTIZMLI BOLALARNING TA'LIM-TARBIYA MUAMMOSI. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(75). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6485
 8. Axrorova, S. (2020). AUTIZMLI BOLALARGA TASHXIS QO'YISH USULLARI. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(74). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6487
 9. Axrorova, S. (2020). Медико-педагогические и психологические основы подготовки детей с синдромом аутизма к социальной жизни. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(74). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6488
 10. Axrorova, S. (2021). РАННИЙ ДЕТСКИЙ АУТИЗМ И РАБОТА ПО РАЗВИТИЮ РЕЧИ. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, (2). извлечено от <https://matinfo.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1788>
 11. Axrorova, S. (2021). ИГРА КАК СРЕДСТВО КОРРЕКЦИИ АУТИСТИЧЕСКОГО ПОВЕДЕНИЯ У ДЕТЕЙ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ТЕРАПИИ ИГРОЙ. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 1(1). извлечено от <https://matinfo.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/710>
 12. Muzaffarova, X. (2020). OQUVCHILAR SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA DIDAKTIK OYIN VA MASHQLARNI TANLASH TECHNOLOGIYASI. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
 13. Muzaffarova, X. (2020). Мактабгача таълим жараёнига мультимедиа технологиясини татбиқ этиш. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
 14. Muzaffarova, X. (2020). Pedagogik texnologiyalar va ularni maxsus ta'lim mussasalariga tadbiiq etish. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
 15. Muzaffarova, X. (2020). Мактабгача таълим жараёнига мультимедиа технологиясини татбиқ этиш. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
 16. Muzaffarova, X. (2020). ДИДАКТИК ЎЙИН ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ– ПЕДАГОГИК ФЕНОМЕН СИФАТИДА. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
 17. Muzaffarova, X. (2020). Логопедик машғулотларда болалар сўз бойлигини ошириш бўйича тавсиялар. *Архив Научных Публикаций JSPI*.

18. Muzaffarova, X. O'qitish jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalalari. *Bola va Zamon jurnal*. T, (2-2019).
19. Muzaffarova, X. (2020). Kar bolalarda og'zaki nutqni shakllantirish. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
20. Islomova, O. (2021). UMUMTA'LIM MAKTABLARI QOSHIDAGI LOGOPEDIYA SHAHOVCHALARI ISHINI TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA PEDAGOGIK TAVSIYALAR. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, (2). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2619>
21. Islomova, O. (2020). UMUMIY TIPDAGI MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA BOLALAR NUTQINI TUZATISHDA SIFATLI LOGOPEDIK XIZMAT. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, (1)
22. Djurayeva, S. (2020). Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini kompyuter texnologiyalari orqali rivojlantirish. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
23. Djurayeva, S. (2020). INNOVATSION TEXNIKALAR YORDAMIDA YO'QOTILGAN ESHITUVNI KOMPENSATSIYALASH. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
24. haqberdiyev, jamoliddin. (2020). THE IMPORTANCE OF MODERN TECHNICAL DEVICES IN THE DEVELOPMENT OF HEARING. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(64). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6183
25. haqberdiyev, jamoliddin. (2020). THE IMPORTANCE OF COCHLEAR IMPLANT IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF CHILDREN WITH HEARING DISORDERS . *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(80). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6742